

Hoofdstuk I

SAINT-MALO

Juli 1943

Zachtjes klotst het zeewater tegen de huid van het scheepje. Het vaartuig wiegt een beetje mee, maar verder is alles rustig. Er is nauwelijks beweging of geluid. Je zou niet zeggen dat het oorlogstijd is. De boot, of eigenlijk de schuit, is leeg. Er is momenteel maar één man aan boord, Leendert Roeleveld. Leendert is door de anderen benoemd tot kok. Niet dat hij dat zo graag doet, maar hij kan wel een aardig potje koken. Hij moet al een paar dagen voor vijf man het eten verzorgen. Normaal zijn ze aan boord met zijn drieën. Vandaag heeft hij de voorbereidingen ook weer gedaan, het resultaat staat klaar bij het kolenfornuis. Het is eigenlijk, ondanks de barre tijd, nog wel te doen om etenswaar te krijgen. Hier in de stad, in Saint-Malo, is nog steeds voldoende eten beschikbaar. Het rantsoen, wat aardappels, groenten en een stukje vlees, kan hij bij het magazijn van het kantoor halen, voldoende om zo dadelijk de magen te vullen. Tja, het kantoor, dat is als tussenpersoon verantwoordelijk voor het uitvoeren van de opdrachten van de bezettende macht. Het is niet anders. De Duitsers zijn de opdrachtgever. Zo werkt dat in oorlogstijd.

Op de markt kan Leendert nog wat andere dingen kopen, zoals vers fruit. Jammer dat je de Fransen niet kunt verstaan. Kopen en onderhandelen moet met handen en voeten. Het kost wat moeite, maar het lukt meestal wel. Soms krijgt hij hulp van een Nederlander die een mondje Frans spreekt. Dan gaat het een stuk makkelijker.

Saint-Malo. Leendert kende de naam nog van de aardrijkskundellessen op de lagere school en van ervaren Scheveningse vissers. Deze stad is van oudsher een zeeroversnest geweest, net als Duinkerken. Maar dat is lang geleden. De haven is in deze eeuw nog belangrijker geworden als handelshaven. De stad ligt aan de voet van hoog oprij-

zende rotsen van Bretagne aan een riviermonding. De haven, of eigenlijk de havens, zijn verbonden met zee via sluizencomplexen. Die sluizen zijn nodig vanwege de grote verschillen tussen eb en vloed. Zo kan er ook bij lage waterstanden worden uitgevaren, de zee op. Leendert Roeleveld, kortweg Leen, heeft het beter getroffen dan de mensen die hij op Scheveningen achterliet. Hij is hier nu al voor de tweede periode en vorige keer toen hij in Holland kwam, was het minder dan toen hij uit Scheveningen vertrok. Alles op de bon en heel veel normale dingen zijn al niet meer te koop. Bij de gedachte aan Holland ziet hij het gezicht van zijn meisje, sinds kort zijn vrouw, vlak voor zich. Eigenlijk is zij altijd in zijn gedachten. Hij schrijft haar heel veel. Potlood of pen en papier liggen steeds klaar in zijn laatje. Nou, voor hetzelfde geld had hij nu in Duitsland gezeten. *Arbeitseinsatz!* De moffen weten wel raad met de werklui die naar hun mening in Nederland gemist kunnen worden. Toen vissen steeds lastiger werd omdat de Duitsers alles bewaakten en je alleen dichtbij de kust kon vissen, is Leen aan wal gaan werken, in een rubberfabriek. Dat leek een redelijke oplossing. Maar op die fabriek waren ze ook al aan het ronselen. ‘Werken in Duitsland, goed betaald, doe ook mee!’ Er kwam steeds meer aandrang, zelfs dwang! Ze konden de Hollanders zo goed gebruiken omdat bijna alle Duitse mannen in het leger zitten. Werken voor de Duitsers, dat gebeurt in Holland ook. De rubberbanden die uit zijn fabriek komen, gaan ook rechtstreeks naar Duitsland. Maar werken in Duitsland, hem niet gezien! Leendert rilt al bij de gedachte. De Engelsen bombarderen ’s nachts de fabrieken. Je zult er maar in werken of in de buurt zitten ... Hij kent ook wel mannen die daar werken. Eén van zijn broers is daar ook. Pijnlijke gedachte! Daarom is hij maar wat blij dat de kans kwam om in Frankrijk te gaan varen en tevens met dat werk flink wat te gaan verdienen. Want als je ‘vrijwillig’ voor de Duitsers werkt zijn ze niet karig.

Hoe rustig het ook lijkt vandaag, de oorlog gaat hier ook gewoon verder. Wat je gewoon noemt. Saint-Malo is al een paar maal aangevallen en op zee zijn ze ook niet veilig.

Vanavond, ja, vanavond! Dan zal hij zijn knieën buigen en de almachtige God weer, zoals elke avond, vragen of Hij de oorlog snel wil laten ophouden en of zijn liefste Neeltje en hij dan voorgoed bij elkaar mogen blijven. Dat verlangen is zo groot. Leens gedachten nemen een verdere loop. Het zou zo mooi zijn als ze een kleine, lieve schat zouden krijgen. Een bekroning op hun pas begonnen huwelijk. Ook al zijn de tijden niet rooskleurig, hij zou dolblij zijn. En Neeltje, denkt hij, zij zal ook blij zijn. Al moet ze er wel aan wennen dat het mogelijk is ...

‘Leen! Leen! Wat zit je daar te suffen, maat! Is het eten al klaar?’ Oei, daar is de schipper! Heeft hij zó lang zitten mijmeren?

‘Bijna schipper, over een halfuurtje kunnen we aan tafel.’ Snel de aardappels opzetten. En het vlees kan binnen tien minuten gebakken zijn. Gelukkig heeft hij de groenten al eerder klaargemaakt.

‘En, schipper, wanneer kunnen we varen? Was er nog nieuws op het kantoor?’ De schipper is een goeie vent. Hij komt uit Rotterdam. Toen Leen terugkwam van verlof had de schipper naar hem gevraagd. Hij kende Leen van een vorige boot, een *Prahm*, zoals de Duitsers zeggen. Leen was maar wat blij om met deze ‘ouwe’ en een Katwijkse monteur te kunnen varen. De schipper wist wel hoe hij met visserlui om moest gaan. Hij is zelf rooms-katholiek. Hij doet dan wel niet aan ‘plicht’ of ‘verplichting’, het voorgaan in gebed aan boord, maar hij laat zijn mensen toch graag een stukje uit de Bijbel lezen na het warme eten. Ook nu er twee gasten van een andere boot voor de warme hap aan boord komen. Ook Scheveningers, Klaas van der Harst en Ab Gielbert. De Katwijker is een zoon van Maart van der Niet van de KW 32. Maart was op de rustdag vaak in Engelse havens, net als Leen.

Er liggen meer dan twintig van die *Prahmen* op verschillende plekken in de havens. Het zijn eigenlijk binnenvaartschepen. Veelal bemand met Hollanders, voor een groot deel Scheveningers en Katwijkers. Op enkele *Prahmen* is er een Franse bemanning. Alle schepen worden ingezet om de Kanaaleilanden te bevoorraden. Die Engelse eilanden

werden aan het begin van de oorlog door de Duitsers ingenomen en bezet. Tienduizenden Duitse soldaten zijn erheen gebracht. Naast voeding en andere materialen hebben ze ook oorlogsmaterieel, zoals kanonnen en munitie, nodig. Gelukkig krijgen ze dat laatste niet aan boord.

‘Nee kerel, we gaan nog niet varen. We moeten eerst van die ratten af.’

Dat is waar ook! Leen kan ’s avonds maar slecht in slaap komen. Zodra je in je kooi ligt beginnen de ratten te rennen en te knagen. Je moet alles echt goed wegbergen. De schipper was gisteren een sok kwijt en Leen miste zelf een zakdoek ...

‘Ja Leen, morgen moeten we van de boot af en een nachtje in een hotel. Onze gasten eten maar op hun eigen boot. De Duitse haven-dienst gaat de ratten vergassen.’

Oei, dat is niet zo leuk; daar hoeven ze niet blij mee te zijn. Op het schip hebben ze een ruime roef en twee redelijk ruime alkovens met elk meerdere kooien. Het is veel beter dan die smoezelige hotels waarin ze zo nu en dan moeten logeren. Helaas, een alternatief is er niet. Alle andere *Prahmen* zijn volledig bezet. Goed volk meestal, maar vol is nu eenmaal vol. Nou ja, het moet maar. Het is gelukkig alleen maar voor één nachtje.

Ratten vergassen. De Duitsers weten wel met gas om te gaan. Dat is wel gebleken in de vorige oorlog. En er zijn verhalen dat ze ook nu mensen vergassen. Joden, wordt wel beweerd ... Leen rilt bij de gedachte. Hij moet daar nu maar niet aan denken. Overmorgen kunnen ze weer terug en dan de dooie ratten opruimen. Misschien kunnen ze daarna weer gaan varen. Eerst laden, de luikenkap weer zeewaterdicht maken en dan wachten op gunstig weer. Maar het kantoor bepaalt!

Leen zal zijn lieve vrouw na het eten weer een lange brief schrijven, zoals hij dat een paar keer per week doet. Deze keer stuurt hij hem met de Duitse *Feldpost*. Misschien kan de volgende met een verlof-ganger mee. Dat gaat meestal sneller.

‘Hallo mensen, daar zijn we.’ De twee gasten komen binnen. ‘Het ruikt hier goed. Hè fijn, het is net als thuis, vroeger.’

Klaas en Ab zijn allebei ook pas getrouwd. Tja, als je getrouwd bent verdien je een stuk meer. En waarom zou je niet trouwen als je al een tijd verkering hebt? Leen vindt het een leuke gedachte dat de vrouw van Ab, Neel, is goed bevriend met zijn vrouw Neeltje.

Onder het eten wordt de toestand van de oorlog besproken. Het is niet best. Er wordt op veel plaatsen gevochten. De Duitsers zijn wel uit Noord-Afrika verdreven en in Rusland verliezen ze terrein, maar ze zijn nog lang niet verslagen. De oorlog zal nog wel een tijd duren. Ze zullen geduld moeten hebben.

Nu veranderen ze van onderwerp. ‘Wist je’, zegt de schipper, ‘dat de *Prahmen* waar we op varen eigenlijk Franse binnenvaartschepen zijn?’ Leen had zoiets al eerder gehoord.

‘Het zijn zogenaamde spitsen. De Duitsers hebben ze afgenomen van de schippersfamilies en een groot deel is daarna “gekopt”.’

‘Wat is dat?’ vraagt de Katwijker.

‘Ze wilden aan het begin van de oorlog een invasie van Engeland voorbereiden. Die invasie noemden ze operatie *Seelöwe*. Deze spitsen en de kempenaars in Holland zouden ze gaan gebruiken als landings-schepen. Daarom zijn er landingskleppen op de plaats van de boeg gemonteerd. Ik heb de aanpassingen van de kempenaars en ook van een paar spitsen in Holland op de Gusto-werf zien gebeuren.’ De schipper haalt even adem. Hij is nooit zo lang van stof.

De Katwijker is geïnteresseerd. ‘Dus daarom heeft onze boot zo’n goede motor. En de laag beton in het ruim is voor de stabiliteit op zee?’

‘Precies, maar het hele feest van de invasie is niet doorgegaan. De Engelsen waren te sterk in de lucht en op zee. Dat vertelde een Duitse onderofficier me toen hij zich een beetje zat te vervelen op een bankje hier vlakbij. En die goede motor is met de sterke stromingen in dit gebied lang niet altijd sterk genoeg. Daarom liggen hier zo veel sleepboten.’

Daar weten de anderen genoeg van. Leen heeft de tochten naar de eilanden al eerder meegemaakt.

Het idee dat in de roef waar zij nu zitten een heel Frans gezin heeft gewoond en geleefd, gekookt en gegeten is toch wel heel bijzonder.

Leen gaat aan tafel zitten met papier en potlood in de hand. In de brief aan zijn geliefde vrouw zal hij in ieder geval schrijven over de mogelijkheden van een eigen huisje. Dat hebben ze nog niet. Wie weet komt er gauw iets vrij!

Natuurlijk, ze zijn nog wel bezig met het aanvullen van de uitzet. In Saint-Malo en in Rennes zou Leen wat inkopen hebben kunnen doen. Helaas kwam hij, doordat de treinen vertraging hadden, pas op zondag in Rennes aan. De winkels waren daar open. Er lag een mooi pluche tafelkleed, die kun je in Holland niet meer kopen. Maar op zondag koop je toch niets?! Dus heeft hij het laten liggen. Jammer, maar hij kon gelukkig de verleiding weerstaan. De andere dag in Saint-Malo heeft hij een grote zeemleren lap kunnen kopen. Echt mooie kwaliteit! En nog wat manufacturen. Hier nog te koop, in Nederland op de bon. Dat schrijft hij allemaal. Veel dingen schrijft hij in meerdere brieven. Je weet nooit of de brieven allemaal aankomen. Neeltje schrijft ook trouw, maar de brieven zijn vaak heel lang onderweg.

De schepelingen krijgen één keer per maand en met Kerst wat extra's zoals een fles cognac, sigaretten of andere rookwaar en chocolade. Ze krijgen dat om de beurt, zodat ze bijna elke week wat met elkaar kunnen delen als ze dat willen. Het lukte Leen om ook wat daarvan over te laten brengen door een verlofganger. Neeltje was wat blij met de geschenken en vroeg of hij nog meer kon sturen. In Nederland is bijna niets meer te krijgen. Maar daar is geen sprake van. Leen krijgt niet zo veel handgeld dat hij al die zaken zomaar kan kopen, helaas. Hij doet wat hij kan, dat zal ze best begrijpen.